

A rácson innen és túl

URBÁN TAMÁS FOTÓMŰVÉSZ „CINKOSSÁGA”

„A fényképezés lényegében be nem avatkozás. Részben azért iszonyatos napjaink egyik-másik emlékezetes fotóriporteréi fényképezés, mert tudjuk, milyen kézenfekvő ma a fényképet választani azokban a helyzetekben, amikor a fotós a fénykép és az élet között választ. Aki beavatkozik, az nem tud megörökíteni; aki megörökít, az nem tud beavatkozni... Aki fényképez, azt úgy érdeklik a dolgok, amint vannak... a fényképező cinkosságra kerül mindaz, ami érdekessé, fotózásra érdemessé teszi a témát – még ha ez az érdekesség egy másik ember szenvedése, vagy balszerencséje is.”

(Susan Sontag)

Agyontetovált, narkotikumoktól mérgezett, összevagdalt megcsontított emberek Urbán Tamás fotóinak „hősei”. Az Ifjúsági Magazin fotóriporterét a világ fonákja, az emberi deviancia, a kiszolgáltatottság érdekli, izgatja. Valami furcsa megszállott dühvel fotózza az élet sötét oldalán haladó embereket. Nem is csoda, ha képei vihart kavarnak, vitát váltanak ki, döbbenetre készítetik a nézőt. 1972. A műtőasztalon kiszolgáltatottan elnyúlt, terhesség-megszakításra váró nő, a végén a holt magzat vödörben. „Angyalcsinálás.” Később Aszódi: Csövesek, verekedés, gumibot. Aztán vízbe fúlt emberek, mentőkben a halállal vergődő betegek. És most az újabb stáció: a börtönriportok. Lecsupaszított fejek, semmibe révedő tekintetek. Megtört, és meggyötört élet.

– Mi üzi a fotóst? A véres szenzációhajhászás? Vagy csak ürügy ez a világ?

– Az üres szenzáció magában sosem vonzott. De azt sem tudom elfogadni, hogy csak azért ne lássunk meg valamit, mert rossz érzést kelt bennünk. Meg kell tanulnunk együttélni a mentőkkel, a narkotikumokkal, börtönökkel. Miért? Mert léteznek, mert részükhöz minden nap életünknek. Emlékszem, amikor jó tíz éve első képeimet készítettem a narkósokról, évekig nem kerülhettek falra. Az indok? Ne adják tippeket, hogy hogyan kábítózzanak a fiatalok! Ez marhaság, aki akarja, nagyon is jól tudja, hogyan kell használni a raszgot. Azzal nem segítünk, hanem ártunk, ha homokba dugjuk a fejünket.

– A rácson innen és túl! De ki, hol áll?

– Ezek a képek csak a külső szemlélőnek borzalmasak. Akik a rácson belül élnek, azoknak ez természetes világ. Az életük része. Gondolja csak el, hogyan válhat életformává a börtön? Vannak, akik már gyermekkorukban beszélőre mennek. Azután otthon is hallanak a börtönökről szüleiktől. Ha ők bekerülnek, egészen másként élnek meg ezt a világot, mint mi, kívülállók. Tragédia? Persze, hogy az. Emlék-

szem egy öreg juhászra, aki 62 évesen leszúrta a birkáért veszekedő szomszédját. Addig soha össze nem ütközött a törvénnyel. Élete hátralevő részét most börtönökben töltheti. Egyetlen pillanattal, amikor elvesztette uralmát önmaga felett. Ez az igazi tragédia.

– Hogyan jut eszébe valakinek, hogy végigfotózza a magyar börtönöket?

– Az elmúlt években a börtönök is nyitottabbá váltak. Előtte senki sem foglalkozott ezzel. Szóval a téma valahogy jött. Nem is ez jelentett nehézséget. A bent élő embereket megnyerni már sokkal könnyebb feladat volt. Hetekig csak sétálgattam közöttük, fényképezőgép nélkül. Amikor a börtönőrök is a rabok is untak már, csak akkor vettem elő a masinát. Egymás után kértek, csináljak róluk is egy képet. Kattintottam, de már akkor tudtam, hogy semmire sem lesznek jók ezek a fotók. Engem egészen más érdekelt, de meg kellett találni az oda vezető utat.

– Mennyi időt töltött börtönökben?

– Több éven át jártam a rácson túli világot. Képzeld, magam is belöltöttem egy szürke overallba, hogy ne legyek feltűnő. Egyszer majdnem ez lett a vesztetem. Az egyik ór pillanatok alatt falhoz állított. Mire fel tettem volna a kezem, észrevette a vállamon a fényképezőgépet...

– Milyennek ismerted meg a rácson túli világot?

– Furcsa, amit mondok, de tulajdonképpen olyanok, mint a kinti. Tükörkép. Ezeknek az embereknek a többsége a kinti világban sem mozog sokat, így azután a szabadság elvesztését sem élék meg olyan tragikus. Cigaretta bent is akad és az sem titok, sok helyen „erjesztenek” is. Mindent kitalálnak, hogy olyanná tegyék a bentit világot, mint a kinti. Narkóról is gondoskodnak, ha kell. Egy csésze vízbe 15–20 teafiltert tesznek és felforralják. Radírgumira két penge, egy kis drót, meg a 220, máris kész a forró víz. Engem biztos, hogy agyonvágna

Tudja, mi rettenetes? Hogy vannak, akik a szabadságtól félnek. Nem tudnak mit kezdeni magukkal a kinti világban. Bent már minden biztos, tájékozódni tudnak, évek alatt rangot kikerülnek, minden szertefoszlik egy pillanat alatt. S furcsán hangzik, de visszakívánkoznak.

– Úgy tudom, a börtönök tárgyi emlékeit is összegyűjtötte.

– Kiskunfélegyházán létezik egy börtönmúzeum, de csak 1919-ig őrizte ennek a sajátos világnak a dokumentumait. Nekem meg kapóra jött, hogy bejáratos lettem a hazai börtönökbe. Itt vannak például a kártyák! Saját maguk rajzolják a rabok. Van, amelyik díszesen církalmazott, akad, amelyikre csak kézzel írták rá, hogy milyen lap. Biztos, parti közben kobozták el a mivessebb csomagot és gyorsan újat kellett csinálni. Külön vitrinben tartom a lenyelt tárgyakat. Akad drótdarab, de 40 centis reszelő is köztük.

– Lehet-e egy fotósnek kívülről-ként dolgozni?

– Az élet rossz oldalát munka közben nem megítélni, hanem lefotózni kell. Az egészen más, hogy később hogyan dolgozza fel magában az ember. De hiszek benne, hogy a pusztá regisztráláson túl ezek a lenyomatok előbb-utóbb segítenek megváltoztatni a világot.

Ezeket a képeket elfogadhatjuk, vagy elutasíthatjuk, csak egyet nem tehetünk: közömbösen elmenni mellettük. A katasztrófa- és horrorfilmek népszerűsége azt mutatja, hogy az emberek igénylik a félelmet. Szeretnek megborongni, hogy azután meg tudjanak könnyebbülni. Urbán Tamás képeinek láttán azonban utólag sincs megkönnyebbülés. Egy olyan világba vezet el bennünket fotó-publicisztikáival, ahol egy pillanatra sem tehetjük félre lelkiismeretünket. Akár tetszik, akár nem, ilyenek vagyunk: rácson innen és rácson túl!

(Urbán Tamás börtönfotóit az Ifjúsági Házban március 25-éig tekinthetik meg az érdeklődők.)

RAFAI GÁBOR

A lechneri ornamentika

Lechner Ödön (1845–1914) építőművészetéről életében, de utána is, a megítélések pergőtűzében rengeteget vitatkoztak. A sokrétű értékítélet azonban egyben mindig egyetértett, és ez nevezetesen az, hogy épületei olyan eredeti egyéniség kézzel hordozták, amelyek az új törekvések keresésére serkentették az építészeket. Számos esetben és vonatkozásban megelőzte korát, a hazai korszellemet, netán egyes külföldi újító törekvéseket is.

Nem többre és nem kevesebbre törekedett, mint a magyar építészeti formanyelv kialakítására, a jellegzetesen magyar stílus kimunkálására, az ékítés hathatós hatásával, s mindez hatott a már korábbi eklektikában és az átsuhanó szecesszióban. Tehát valahol a kettő között hozott létre igazán értékes, értő és eredeti, sajátos vonásokat hordozó alkotásokat. Ilyen hatalmas és csodálatos alkotás a most felújított Deutsch-(Wolf*)-palota, amelynek homlokzati és lépcsőház terveit Lechner Ödön készítette (1900). A mostani felújítási terv a CSOMITERV-et (Balogh Boldizsár, Maár Márton és Novák Juhász Márta), a kivitelezési munkálatok a Szegedi Építőipari Szövetkezetet (Nové András és Sebők Lajos) dicsérik.

A rekonstrukciós építkezések sokat foglalkoztatott kivitelező vállalkozója (de tervezett is) volt Erdélyi Mihály, aki jó szakmai kapcsolatba került Lechner Ödönnel a Milkó-palota (Holtzer Dániel háza), Roosevelt tér 5.) építése kapcsán. Ez a kivitelező tervezte Deutsch Emil és Lipót építkezési vállalkozók – Tisza Lajos krt. 73. – bérházát a Deák Ferenc u. 4. szám alá, ahova a MÁV Leszámlító hivatala költözött. Ma is látható szárnyas-kerekes épületdíszei erre a hivatalra utalnak. Innen költözött aztán a hivatal az Egyetem utcai épületkolosszusba 1912-ben.

Lechner Ödön építőművészete atmoszférájának teremtő eredményeként alkotta meg a Milkó-palotát és a Városházát (Pártos Gyulával) 1883-ra, első díjas tervként. (Érdemes megjegyezni, hogy a II. díjat Bachó Viktor és a III. díjat Halmay Andor kapta, mindkettő szegedi építész.) Mindkét létesítmény tagolt épülettömegei, tetőformái, a színes mázas cserépfedés színélményei, az ablakok, a kéményfejek és számos homlokzati megoldás, mind-mind valódi és egyéni megoldásokról tanúskodnak.

Erdélyi Mihály, a korábbi Deutsch-ház tervezője és kivitelezője megbízást kapott 1900-ban, hogy készítsen tervet a Dózsa utcai (korábban Bástya u.) terv testvérépületre, kétemeletes bérházra. Ezt a megbízott becsülettel el is végezte, de erre a városi mérnöki hivatal nem adott építési engedélyt. Ekkor fordult Erdélyi Lechner Ödönhöz, aki ekkor éppen a budapesti Postatakarépkéntár épületét tervezte, hogy készítse el az utcai homlokzati és a lépcsőház terveit. Így került ismét Lechner kapcsolatba Szegeddel. Ekkor született meg a két zárt erkélyű, lendületes pártázatú, világoskékben uralkodó, ablakaival is díszítható kifejtő homlokzatú épület. Az összhatás még jobb kiemelésére a köztes falmezőket fehér porcelánlappal bo-

ritották. (Sajnos most elmaradtak) s ehhez kiemelten illeszkednek az indadíszes erkélyek. A lépcsőkorlátok indító oszlopai ugyancsak rendkívül szépen formáltak. Az egész épület a lechneri formavizió egyik legszebb megoldása, amelyhez a szegedi iparosok műves felkészültséggel járultak hozzá. Kosztolányián szölvő, tényleg olyan ez a palota, mint egy megfagyott zenedarab. (A kirakatok jelen sportfotói igénytelen rendezésűek!)

Lechner Ödön szerette Szegedet, ahol a főváros után legtöbb műve megvalósult. A Dugonics Társaság 1902. évi közgyűlésén többek között ezeket mondta: „Az új anyagok új konstrukciókat, új formákat kívánnak. Most van itt az idő, az alkalom, hogy nemzetiségünket belevigyük az építészetbe, a művészetek azon ágába, melybe ez ideig a magunk művészetéből semmit sem adtunk.”

Szegeden Lechner Ödönrel kezdődött a historizmus, a szecesszió, ami aztán követőinek alkotásaival számos csodálatos eredményezett városzerte. Gondoljunk csak Kótay Pál, a felső-ipariskolai mérnököt, Raichl J. Ferenc, Magyar Ede, Baumhorn Lipót, Baumgarten Sándor, Zielinszky Szilárd alkotásaira és műveik nyomán indukált szegedi kovácsművészre, a vasvirágokra, amelyek szintén rangos alkotásai a korak.

Csak sajnálhatjuk, hogy Lechner Lillin Károly szegedi iparos számára tervezett háza a Stefániai nem valósult meg, pedig udvara bolognai árkádokat is felvonaltatott volna, 1883-ból.

Lechner Ödön és követői egyik nagy értéke, hogy új anyagokat használtak fel, s így a kerámiával, a pirogránittal, a porcelánnal, a színes üvegekkel, a fémmel bátor megjelenést adtak műveiknek, választékossá iszlésre nevelték az építetteket.

Mindkét Deutsch-palota felújítása jól sikerült, díszítéseik megóvása és konzerválása is dicséretes munka. A két épület együttes felújítása (az előbbi 1987-ben történt) 65 millió forintba került. Ez az épület, de az egész szegedi szecesszió védelmet érdemelne. (Kár a fehér csempékért.)

Ide kívánkozik még egy megjegyzés: Erdélyi Mihály (aki előbb a Maros u. 13., majd a Felső Tiszapart 6. sz. alatt lakott) harmadik házát (Deák Ferenc u. 2.) Sebők József tervei szerint 1985-ben újították fel nagy gonddal korhűen, a városképet színesítve.

BÁTYAI JENŐ

* Wolf-háznak is nevezték, ugyanis Deutsch Erzsébetet (Deutsch Emil lányát) 1905-ben Wolf Miksa földbirtokos vette feleségül.

Schmidt Andrea felvétele Új köntösben a Lechner-épület